

Wychowanie do poszanowania życia w nauczaniu Jana Pawła II

Ks. prof. dr hab. Marian Wolicki – KUL STAŁOWA WOLA

Ur. 19 XII 1941 roku w Nisku. Studia filozoficzno-teologiczne w Instytucie Teologicznym w Przemyślu. W latach 1969-1971 specjalistyczne studia teologiczne na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie. W latach 1971-1974 studia na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej KUL zaś w 1974 roku uzyskuje magisterium z filozofii. Przez kolejny rok studia doktoranckie na KUL-u. Od 1976 r. pracuje w Seminarium Duchownym w Przemyślu jako wykładowca i prefekt alumnów. Od 1991 do 2002 r. dyrektor Kolegium Teologiczno-Katechetycznego przy Instytucie Teologicznym w Przemyślu. W 1980 roku doktorat na KUL a w 1994 roku habilitacja na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu. W roku 2002 otrzymuje tytuł profesora. Wieloletni wykładowca w wielu jednostkach uczelnianych. O 2001 r. wykładowca na Wydziale Zamiejscowym Nauk o Społeczeństwie KUL w Stałowej Woli, a od 1 X 2004 r. dziekan tegoż Wydziału. Autor wielu publikacji i artykułów.

Podstawą tego wychowania jest uznanie przez człowieka swojej pierwotnej i niezaprzeczalnej kondycji stworzenia, a więc całkowitej zależności od Boga jako Stwórcy i Pana, od którego otrzymał istnienie i życie, będące zarazem darem i zadaniem. Uznanie tego faktu zakłada uprzednią wiarę w Boga i Jego władzę nad człowiekiem. „Kiedy odrzuca się Boga i żyje tak, jakby On nie istniał, albo nie szanuje się jego przykazań, łatwo odrzuca się lub podważa godność ludzkiej osoby i nienaruszalność jej życia” (EV, 96).

Ponadto „chcąc wychować człowieka do poszanowania życia, musimy go wychować do właściwego rozumienia i przeżywania wolności, skoro ta wolność ulega tak często różnym wynaturzeniom”¹. Wychowanie do poszanowania życia musi być też wychowaniem do prawdziwej miłości, stawiającej dziecku także wymagania².

1. ETAPY WYCHOWANIA DO POSZANOWANIA ŻYCIA

Poszanowanie życia ludzkiego zależy z jednej strony od oficjalnych ustaw państwowych, ale z drugiej od decyzji sumienia poszczególnego człowieka.

Dlatego sprawą zasadniczą dla ochrony życia jest właściwa formacja sumienia każdej jednostki ludzkiej. Sprawie tej poświęcał wiele uwagi Ojciec św., Jan Paweł II, w swoim nauczaniu, szczególnie w encyklice „Evangelium vitae”. Pisząc o warunkach odnowy kultury życia, papież stwierdza: „Pierwszym i podstawowym krokiem w kierunku tej odnowy jest kształtowanie i uwrażliwianie sumienia na niewymierną i nienaruszalną wartość każdego ludzkiego życia” (EV, 96). Przy czym nie chodzi tu tylko o sumienie chrześcijan, ale także o sumienie każdego człowieka. „Sprawa życia oraz jego obrony i promocji nie jest wyłączną

¹ M. Wolicki, *Koncepcja wolności a postawa wobec życia*, [w:] *Wolność we współczesnej kulturze*, Lublin 1997, s. 328.

² Jan Paweł II, *Homilia w Kielcach w 1991 r.*

prerogatywą chrześcijan. Choć czerpie swe niezwykle światło i moc z wiary, należy do każdego ludzkiego sumienia, które dąży do prawdy i któremu nie są obojętne losy ludzkości” (EV, 101). Dlatego Ojciec św. stwierdza, że „potrzebna jest przeto powszechna mobilizacja sumień i wspólny wysiłek etyczny, aby wprowadzić w czyn wielką strategię życia”³. Papież apeluje więc do wszystkich odpowiedzialnych za wychowanie młodego pokolenia, a zwłaszcza za formację sumienia młodzieży. „Wzywam zatem wszystkich uczestniczących w procesie wychowania, aby podwoili wysiłki na rzecz młodych, którzy muszą właściwie ukształtować swoje sumienie, rozwijać życie wewnętrzne, nawiązywać pozytywne relacje i konstruktywny dialog z braćmi. Pomogą im w ten sposób stać się wolnymi i odpowiedzialnymi twórcami własnego życia”⁴.

Z formacją sumienia musi się łączyć wychowanie całego człowieka, pomagające mu stawać się coraz bardziej człowiekiem w sensie wprowadzania go coraz głębiej w prawdę, kształtowania w nim coraz większego szacunku dla życia i wychowywania go do prawidłowych relacji międzyosobowych (EV, 97). „Wychowawcy, nauczyciele, katecheci i teolodzy winni podkreślać racje antropologiczne, które uzasadniają i umacniają szacunek dla każdego życia ludzkiego” (EV, 82).

W tym integralnym wychowaniu szczególne miejsce należy przyznać wpajaniu szacunku dla wartości życia

i to od samego jego początku. Bowiem „życie ludzkie od chwili poczęcia powinno być szanowane i chronione w sposób absolutny. Już od pierwszej chwili swego istnienia istota ludzka powinna mieć przyznane prawa osoby, wśród nich nienaruszalne prawo każdej niewinnej istoty do życia”⁵. Jan Paweł II podkreśla, że „poszanowanie życia we wszystkich fazach jego rozwoju w łonie matki jest pierwszym etapem tego szacunku, który potem musi towarzyszyć fazie, jaka następuje zaraz po urodzeniu, zwłaszcza w przypadkach poważnego niedorozwoju czy kalectwa noworodka”⁶.

Wymagać to będzie pomagania ludziom młodym „w pojmowaniu i przeżywaniu płciowości, miłości i życia zgodnie z ich prawdziwym znaczeniem i w ich ścisłej współzależności” (EV, 97). Niewłaściwe bowiem spojrzenie na płciowość i jej banalizacja może prowadzić do pogardy dla rodzącego się życia, dlatego ludzie młodzi winni otrzymać autentyczne wychowanie do płciowości i miłości, połączone z wychowaniem do czystości jako cnoty panowania nad ciałem, uzdalniającej do osiągania osobowej dojrzałości (EV, 97).

Kolejnym bardzo ważnym etapem wychowania do szacunku dla życia jest – według Jana Pawła II formacja małżonków do odpowiedzialnego rodzicielstwa. Wymaga ona od małżonków wielokodusznego otwarcia się na nowe życie oraz zachowania postawy służby. Taka postawa odpowiedzialnego rodzicielstwa wymagać będzie od małżonków

³ Jan Paweł II, Homilia podczas mszy św. w Kaliszu (1997).

⁴ Jan Paweł II, Przemówienie w Watykanie dnia 1.10.1997 r. [w:] O życiu, Kraków 1999, s.328-329.

⁵ Kongregacja Nauki Wiary, „Donum Vitae” I. 1.

⁶ Jan Paweł II, Podstawy deontologii lekarskiej. Przemówienie do uczestników zjazdu Światowego Towarzystwa Lekarskiego (29.10.1983 r.), [w:] W trosce o życie, Tarnów 1998, s. 210.

stosowania naturalnych metod regulacji płodności (EV, 97)⁷.

Praca wychowawcza dotycząca szacunku dla życia nie może pominąć także refleksji nad cierpieniem i śmiercią, gdyż one to nabierają szczególnego sensu w świetle ofiary Chrystusa i prowadzą do niekończącego się życia w niebie (EV, 97).

2. PODMIOTY ODPOWIEDZIALNE ZA WYCHOWANIE DO SZACUNKU DLA ŻYCIA

Wiele środowisk i instytucji jest odpowiedzialnych za wychowanie do szacunku dla życia poprzez wychowanie do wolności. „Wychowanie do właściwie przeżywanego wolności musi mieć miejsce zarówno w rodzinie, w szkole, jak i w innych instytucjach wychowawczych”⁸. Wychowanie to, „to wielkie wyzwanie przede wszystkim dla rodziców, wychowawców i nauczycieli, intelektualistów i pracowników środków przekazu oraz innych świeckich katolików, którym droga jest Chrystusowa Ewangelia życia”⁹.

Ponieważ wychowanie do poszanowania życia jest częścią odnowy kultury życia, a odnowa ta wymaga od wszystkich „odważnego przyjęcia nowego stylu życia”, to za wychowanie to są w jakimś sensie odpowiedzialni wszyscy ludzie. Wszyscy bowiem mają tworzyć odnowiony styl życia polegający na prymacie postawy „być” nad „mieć” oraz prymacie

osoby nad rzeczą. Styl ten wymaga także zmiany postawy z obojętności na zainteresowanie drugim człowiekiem oraz z odrzucenia go na pełną akceptację (EV, 98).

Szczególną rolę w tym wychowaniu do poszanowania życia przypisuje Ojciec Św. rodzinie jako podstawowej i zazwyczaj pierwszej wspólnoty i instytucji wychowawczej. „Jan Paweł II z wielkim szacunkiem mówi o rodzinie jako sanktuarium życia, wysoko ocenia zachowania wszystkich osób realizujących szlachetny ideał troski o każde życie ludzkie”¹⁰.

W rodzinie bowiem „przez słowo i przykład, przez codzienne kontakty i decyzje, przez konkretne gesty i znaki rodzice uczą swoje dzieci autentycznej wolności, która się urzeczywistnia przez bezinteresowny dar z siebie, i rozwijają w nich szacunek dla innych, poczucie sprawiedliwości, postawę serdecznej akceptacji innych, dialogu, wielkodusznej służby, solidarności oraz wszelkich innych wartości, które pomagają przyjmować życie jako dar” (EV, 92). Szczegółowe zadania rodziny w tym względzie przedstawił Jan Paweł II zwłaszcza w adhortacji „Familiaris Consortio”. To wyjątkowe znaczenie rodziny w procesie wychowania do poszanowania życia wynika stąd, że to właśnie ona „jest pierwszą szkołą życia oraz miejscem wychowywania dzieci do osobistej odpowiedzialności we

⁷ Należy zauważyć, że Ojciec Św. używa terminu „regulacja płodności”. W praktyce duszpasterstwa rodzin używany jest również poprawny termin „regulacja poczęć”. Natomiast z punktu widzenia etyki katolickiej nie do przyjęcia jest termin „regulacja urodzeń czy urodzin” stosowany dość powszechnie w literaturze świeckiej. Rodzice bowiem mogą jedynie decydować (pod pewnymi warunkami) o kwestii poczęcia dziecka, a nie o urodzeniu się bądź też nie dziecka już poczętego.

⁸ Wolicki, art. cyt., s. 328.

⁹ A. Sojka, Wprowadzenie, [w:] O życiu, Kraków 1999, s. 13.

¹⁰ Tamże, s. 12.

wszystkich jej aspektach, także w dziedzinie płciowości”¹¹. Niezastąpiona jest tu zwłaszcza rola rodziców, którzy mogą „podjąć pierwszą i najskuteczniejszą działalność prewencyjną, udzielając dzieciom prawidłowych informacji i formując je do odpowiedzialnych wyborów oraz godnych zachowań w sferze indywidualnej i społecznej”¹².

Obok rodziny doniosłą rolę do odegrania w tym dziele wychowania mają także nauczyciele i wychowawcy. „W dużej mierze od nich zależy, czy młodzi, wychowani do prawdziwej wolności, będą umieli zachować w sobie i szerzyć wokół siebie autentyczne ideały życia oraz kształtować w sobie postawę szacunku i służby wobec każdej osoby w rodzinie i społeczeństwie” (EV, 98).

Kolejny podmiot odpowiedzialny za budowanie nowej kultury i uczenie szacunku dla życia, na który wskazuje Ojciec św., to intelektualisci, szczególnie katolicy. Mogą oni wiele uczynić dla tej sprawy poprzez swoją aktywną obecność w różnych środowiskach kulturotwórczych, takich jak: szkoły i uniwersytety, ośrodki badań naukowych i technicznych, ośrodki twórczości artystycznej i refleksji humanistycznej. (EV, 98). Szczególne zadanie ma tu do spełnienia ustanowiona przez Jana Pawła II Papieska Akademia „Pro Vita”, której zadaniem jest studiowanie podstawowych problemów medycyny i prawa, mających szczególne znaczenie dla promocji i obrony życia w świetle Magisterium Kościoła

i moralności chrześcijańskiej. (EV, 98). Wśród wymienionych powyżej instytucji szczególny wkład do omawianej dziedziny mogą wnieść uniwersytety katolickie oraz Ośrodki, Instytuty i specjalne Komisje bioetyki (EV, 98). Papież podkreśla również, że to zwłaszcza na medycynie spoczywa obowiązek poszanowania praw osoby ludzkiej, a szczególnie prawa do życia. „Prawo do życia - od momentu jego poczęcia aż do samej śmierci, jest pierwszym i podstawowym prawem, jakby korzeniem i źródłem wszystkich innych”¹³. Dlatego przede wszystkim przyszli lekarze winni być wychowywani w poszanowaniu życia ludzkiego i to niezależnie od tego, czy są wierzący czy też nie. Bowiemy „brak szacunku wobec życia ludzkiego, nie traktowanie jego obrony i ratowania jako obowiązku, zwłaszcza gdy nie ma ono jeszcze głosu, by upominać się o swe prawa, nie jest kwestią wiary lub niewiary”¹⁴. Jest to obowiązek wynikający z prawa naturalnego i jako taki umieszczony w formule przysięgi Hipokratesa, jaką składa każdy lekarz podczas promocji lekarskiej. Do tej formuły nawiązuje także tekst przysięgi przyjętej w 1984 r. w Genewie, przez Zgromadzenie Ogólne Światowego Towarzystwa Lekarskiego. Tekst ten brzmi: „Będę zachowywał absolutny szacunek dla życia ludzkiego od chwili jego poczęcia i nawet pod groźbą nie dopuszczę do tego, aby mojej wiedzy lekarskiej użyto przeciw prawom ludzkości”¹⁵. Aby ta przysięga mogła być zachowana, potrze-

¹¹ Jan Paweł II, Kościół wobec AIDS. Przemówienie do uczestników międzynarodowej konferencji na temat AIDS (15.11. 1989 r.), [w:] W trosce o życie, Tarnów 1998, s. 215.

¹² Tamże, s. 15.

¹³ Jan Paweł II, Podstawy deontologii lekarskiej, s. 204.

¹⁴ Tamże, s. 205.

¹⁵ Tamże, s. 205-206.

ba takiego kształtowania ethosu w medycynie, by lekarskie „sumienia były zawsze w zgodzie z moralnymi normami i ojcowską wolą Stworzyciela”¹⁶.

Następnym podmiotem odpowiedzialnym za wychowanie do poszanowania życia, jaki wymienia Ojciec Św., to pracownicy środków przekazu. Zadaniem ich jest takie przekazywanie treści, aby skutecznie służyły one kulturze życia i wychowaniu do poszanowania życia. „Przeznaczając skrupulatnie zasady wierności prawdzie, mają łączyć w jedną całość wolność informacji, szacunek dla każdej osoby i głęboki zmysł człowieczeństwa” (EV, 98). W odniesieniu do tematu poszanowania życia, „chodzi o to, by środki masowego przekazu ukazywały prawdę o ludzkim życiu, o jego godności i przeznaczeniu, by uczyły szacunku dla życia na każdym stopniu jego rozwoju, by rozwijały w odbiorcach postawę pronatalistyczną i postawę „za życiem”, a nie przeciw niemu. Chodzi więc w istocie rzeczy o to, by środki przekazu służyły „kulturze życia”, a nie „kulturze śmierci”¹⁷.

Bardzo ważną rolę w wychowaniu do poszanowania życia i kształtowaniu nowej kultury mają w myśl nauczania Ojca Św. kobiety. Tę ich rolę ujmuje papież w apelu nawiązującym do końcowego orędzia Soboru Watykańskiego II: „Pojednajcie ludzi z życiem” (EV 99)¹⁸. Przez świadectwo prawdziwej miłości kobieta, a zwłaszcza matka obcuje w sposób szczególnie z tajemnicą życia, dzięki czemu jest uwrażliwiona na dar nowego istnienia, przyjęcie go i otoczenie troskliwą opieką. „Dzięki temu kobieta pojmuje i uczy innych, że ludzkie relacje są autentyczne, jeśli się otwierają na przyjęcie drugiej osoby, akcep-

towanej i kochanej ze względu na godność, którą nadaje jej sam fakt bycia osobą, a nie inne czynniki, jak na przykład przydatność, siła, inteligencja, uroda, zdrowie. Taki jest najważniejszy wkład, jakiego Kościół i ludzkość oczekują od kobiet” (EV 99). Papież kieruje swój apel także do kobiet, które dopuściły się przerwania ciąży. Także i one przez szczere nawrócenie i pokutę mogą przyczynić się do nowego patrzenia na ludzkie życie i uczenia szacunku do niego. (EV 99).

Przed wszystkimi więc podmiotami odpowiedzialnymi za proces wychowania młodego pokolenia staje ogromne zadanie wychowawcze, jeśli chodzi o uczenie szacunku dla życia ludzkiego. „Dopiero zgodne i harmonijne oddziaływanie wychowawcze domu rodzinnego, szkoły i innych instytucji wychowawczych, a także środków masowego przekazu, ukazujące właściwą wizję ludzkiej wolności i kształtujące postawę „wolności dzieci Bożych” może doprowadzić do wytworzenia się w młodych pokoleniach „kultury życia” przeciwstawiającej się „kulturze śmierci”, do ukształtowania się postaw sprzyjających ludzkiemu życiu w duchu pełnego poszanowania go, ochrony i rozwoju”¹⁹.

Uczenie szacunku dla życia przyczynia się nie tylko do dobra poszczególnych jednostek, ale także do dobra wspólnego, do dobra całej społeczności, prowadząc do jej moralnej odnowy i zapewniając solidne podstawy dalszego rozwoju w sprawiedliwości i pokoju (EV 101). Ponieważ chodzi o tak wielkie dobro, wychowanie do poszanowania życia musi obejmować zarówno proces edukacji młodego pokolenia, jak i proces samowychowawczy, a także oddziaływanie wychowawcze na ludzi dorosłych. W tak szeroko rozu-

¹⁶ Tamże, s. 210.

¹⁷ Wolicki, art. cyt., s. 328.

¹⁸ Orędzia Soboru do ludzkości (8 grudnia 1965): Do kobiet.

¹⁹ Wolicki, art. cyt., s. 328-329.

mianym procesie do poszanowania życia podstawą musi być wychowanie do właściwie rozumianej wolności²⁰.

W tym uczeniu szacunku do ludzkiego życia i przeciwstawianiu się kulturze śmierci, konieczna jest głęboka ufność w pomoc Bożą i wielka modlitwa za życie przenikająca świat (EV, 100). Dopiero zjednoczone wysiłki wielu środowisk ludzkich wsparte modlitwą i ufnością w pomoc Bożą mogą doprowadzić do zwycięstwa „kultury życia”.

STRESZCZENIE:

W artykule autor ukazuje problem wychowania do poszanowania życia w nauczaniu papieża Jana Pawła II. Podstawą tego wychowania jest uznanie Boga i Jego praw oraz właściwa koncepcja wolności. W pierwszej części artykułu autor przedstawia kierunki tego wychowania, takie jak: wychowanie sumienia, wychowanie całego człowieka oraz formacja małżonków do odpowiedzialnego rodzicielstwa. W drugiej części artykułu autor ukazuje podmioty odpowiedzialne szczególnie za wychowanie do poszanowania życia. Są nimi: rodzice, nauczyciele i wychowawcy, intelektualiści, zwłaszcza katolicy, lekarze, pracownicy środków przekazu oraz kobiety. Dopiero zgodne i harmonijne współdziałanie wszystkich tych podmiotów może prowadzić do zwycięstwa „kultury życia” nad „kulturą śmierci”.

SUMMARY:

The author shows in this article the problem of education toward the respect for life in the teaching of pope John Paul II. The foundation of the education is the acknowledgement of God and His rights. In the

first part of this article the author shows the stages of this education, such as: education of conscience, education of the whole man and the formation of husband and wife toward the responsible parenthood. In the second part of article the author presents the subjects, especially responsible for the education toward the respect for life. They are: the parents, the teachers and educators, the intellectualists, particularly the catholic ones, the physicians, the media workers and the women. Only the unanimous and harmonious cooperation of all these subjects can lead to the victory of “culture of life” over “culture of death”.

BIBLIOGRAFIA:

- Jan Paweł II, Encyklika „*Evangelium vitae*”.
- Jan Paweł II, Homilia w Kielcach w 1991 r.
- Jan Paweł II, Homilia podczas mszy św. w Kaliszu (1997).
- Jan Paweł II, Przemówienie w Watykanie dnia 1.10.1997 r. [w:] *O życiu*, Kraków 1999, s.328-329.
- Jan Paweł II, Podstawy deontologii lekarskiej. Przemówienie do uczestników zjazdu Świątowego Towarzystwa Lekarskiego (29.10.1983 r.), [w:] *W trosce o życie*, Tarnów 1998, s. 204-211.
- Jan Paweł II, Kościół wobec AIDS. Przemówienie do uczestników międzynarodowej konferencji na temat AIDS (15.11. 1989 r.), [w:] *W trosce o życie*, Tarnów 1998, s. 212-218.
- Orędzia Soboru do ludzkości (8 grudnia 1965): *Do kobiet*.
- Kongregacja Nauki Wiary, „*Donum Vitae*” I. 1. *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*, Tarnów 1998.
- Sojka A., *Wprowadzenie*, [w:] *O życiu*, Kraków 1999, s. 9-20.
- Wolicki M., *Koncepcja wolności a postawa wobec życia*, [w:] *Wolność we współczesnej kulturze*, Lublin 1997, s. 319-329.

²⁰ Tamże, s. 329.